

6. Про антитерористичне забезпечення підготовки та проведення в Україні фінальної частини чемпіонату Європи 2012 року з футболу: Розпорядження Президента України від 4 липня 2007 року №136/2007-рп [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>
7. Про Центр з питань безпеки та правопорядку: Указ Президента України від 20 березня 2008 року №247/2008 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>

Анотація

Медицький І.Б. Кримінологічні ризики Євро-2012 з футболу для кримінальної юстиції України. – Стаття.

У статті наведена характеристика прогнозованих для України кримінологічних ризиків, пов'язаних із проведенням у 2012 році чемпіонату Європи з футболу. Здійснено аналіз вітчизняних нормативних документів, присвячених питанням організації і проведення масштабних спортивних заходів, а також охороні благ і соціальних цінностей від протиправних вчинків.

Ключові слова: кримінологічна політика, соціальний контроль, запобігання, злочинність, правопорушення, громадський порядок, футбольні вболівальники.

Summary

Medytskyi I.B. Criminological risks of Euro-2012 for criminal justice of Ukraine. – Article.

In the article the resulted description of the risks of criminology, related to the leadthrough in 2012 years of championship of Europe on football, forecast for Ukraine. The analysis of domestic normative documents, devoted to the questions of organization and leadthrough of scale sporting measures, and also guard of blessings and social values from acts is carried out.

Key words: criminological policy, social control, prevention, criminality, offence, public safety, football fans.

УДК 343.2/7:(343.9+343.8)

А.А. Березовський

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВИЙ ВПЛИВ НА ЗЛОЧИННІСТЬ ТА ПОКАРАННЯ: ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ І СПІВВІДНОШЕННЯ

Проблема визначення кримінально-правового впливу як категорії кримінального права та кримінології набуває істотного значення у сучасних умовах кризового стану системи кримінальної юстиції, нігілістичного ставлення до реабілітаційних ідеалів покарання, пошуку механізмів убезпечення суспільства від деструктивних наслідків вчинення злочинів.

Проблема пошуку адекватного розуміння та застосування кримінально-правового впливу на злочинність в літературі не нова. Слід вказати і на неоднозначність трактування категорії «кримінально-правовий вплив». Це, зокрема, зумовлено відсутністю його законодавчої дефініції, переоцінкою загальної системи впливу на злочинність за допомогою засобів кримінального права, сучасною кримінально-правовою політикою, що тяжіє до диференціації кримінально-правових заходів. Не є сталими й наукові погляди з цього питання.

Певні аспекти проблеми кримінально-правового впливу на злочинність досліджувались Ю.В. Бауліним, А.І. Долговою, В.К. Дуюновим, В.М. Дрьоміним, О.М. Литваком, О.М. Костенком, В.С. Комісаровим, П.Н. Панченком, А.Ф. Зелінським, Н.А. Лопашенко, В.О. Туляковим та іншими вченими. Разом з тим концептуального дослідження проблеми кримінально-правового впливу на злочинність засобами кримінального права та кримінології не відбулося.

Таким чином, метою статті є дослідження одного з аспектів проблеми кримінально-правового впливу на злочинність – визначення та співвідношення категорій «кримінально-правовий вплив» та «покарання».

Стаття виконана в межах науково-дослідної роботи кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права Одеської національної юридичної академії «Актуальні проблеми вивчення та попередження злочинності та кримінологічного обґрунтування удосконалення системи кримінальної юстиції в Україні».

В.К. Дуюнов в межах науки кримінального права на монографічному рівні дослідив проблематику кримінально-правового впливу за допомогою аналізу інститутів кримінального права («Уголовно-правовое воздействие: теория и практика», 2003). Під кримінально-правовим впливом він пропонує розуміти «специальную деятельность государства, реагирующего на факты нарушения устанавливаемых им уголовно-правовых запретов посредством использования возможностей, заложенных в уголовном праве. Уголовно-правовое воздействие, – продовжує В.К. Дуюнов, – есть целенаправленное карательно-воспитательно-превентивное воздействие на лиц, совершивших преступление, и превентивное воздействие на т. н. «неустойчивых» граждан в целях утверждения социальной справедливости, укрепления законности и правопорядка, предупреждения преступлений, а также воспитания граждан в духе неуклонного соблюдения Конституции РФ и других законов» [1, с. 28].

Як видається, дане визначення має ряд позитивних моментів, зокрема звертає увагу на синкретичність кримінально-правових заходів, симбіоз карального, виховного та превентивного їх впливу, але визначенню властиві й деякі недоліки.

По-перше, дане визначення завдяки описовості, зрозуміло, не може претендувати на нормативне. По-друге, серед суб'єктів здійснення кримінально-правового впливу автор називає лише державу, тим самим підкреслює публічний характер галузі кримінального права та не зовсім обґрунтовано, на наш погляд, виключає ініціативні можливості потерпілих у зв'язку з вчиненням злочину щодо них. І по-третє, як впливає із визначення В.К. Дуюнова, кримінально-правовий вплив опосередковується лише реакцією на факт порушення кримінально-правових заборон. Тим не менш, на наш погляд, кримінально-правовий вплив реалізується й пасивно шляхом формування кримінально-правосвідомості громадян та утримання від протиправних дій не тільки завдяки безпосередньому застосуванню кримінально-правових заходів до них або інших громадян, але й завдяки поінформованості про кримінально-правові заборони. При чому, так би мовити, «стримуєчий ефект» може бути досягнутий під впливом усвідомлення потенційної загрози застосування кримінально-правових заходів або поваги до охоронюваних кримінальним правом цінностей.

Крім того, В.К. Дуюнов як об'єкти кримінально-правового впливу розглядає осіб, які вчинили злочин, та «нестійких» осіб, тобто схильних до вчинення злочину. Не заперечуючи справедливості такого підходу, все ж зазначимо, що він обумовлений кримінально-правовим характером монографічного дослідження, який спрямований на вивчення реагування на факти вчинення окремих злочинів. Безумовно, носієм певної злочинної діяльності і є конкретна особа (або декілька осіб у разі співучасті), але, за нашим глибоким переконанням, у вивченні кримінального правового впливу найбільш доцільним є кримінологічний підхід, в центрі уваги якого знаходиться злочинність.

Ще більше зауважень викликає визначення кримінально-правового впливу А.П. Фірсовою як «цілеспрямованої активної діяльності держави, яка полягає у заснованому на кримінальному законі примусовому впливі шляхом позбавлення або обмеження прав і свобод особи, яка вчинила суспільно-небезпечного діяння» [2, с. 99], адже фактично відображає класичні уявлення про кримінальну відповідальність.

Зустрічаються й розробки, в яких саме словосполучення «кримінально-правовий вплив» не вживається, але певні його форми прояву за сутнісним значенням зводяться до звуженого змісту – «покарання», «кримінально-правової репресії», або, навпаки, розширеного – «реалізація кримінально-правових відносин», «кримінально-правова охорона». Найчастіше спостерігається ототожнення «кримінально-правового впливу» та «кримінально-правового регулювання», «кримінальної відповідальності», «форм реалізації кримінальної відповідальності».

Така поліконцептуальність у визначенні кримінально-правових наслідків вчинення злочину зумовлює необхідність чіткого проведення їх співвідношення та розмежування не тільки у теоретичному плані, а й у практичному, адже розуміння сутності кримінально-правових заходів впливу є важливим для побудови їх системи, налагодження механізмів та усунення протиріч їх застосування, і що доцільно – для усвідомлення їх значення для пересічних громадян. Адже на сьогоднішній день серед населення панує стереотип репресивного карального апарату в особі правоохоронних органів та суду, закритості та заплутаності системи кримінальної юстиції тощо.

До прийняття Основ кримінальної відповідальності Союзу РСР та союзних республік 1958 р. та КК УРСР 1960 року покарання розглядалась як єдина форма реалізації кримінальної відповідальності та відповідно здійснення кримінально-правового впливу. Проте ці поняття є самостійними, взаємопов'язаними, але не тотожними, вони відрізняються за змістом [3, с. 130]. Покарання породжене кримінальною відповідальністю, похідне від неї [4, с. 103]. Сучасне кримінальне законодавство також їх розрізняє (див. ст. 74, 85 КК України).

Проте і у сучасних дослідженнях зустрічається зведення сутності кримінально-правового впливу саме до караності діяння та застосування покарання [5, с. 217-218]. «Караність злочинів робить кримінальний закон мірою впливу на соціальні процеси, регулятором людської поведінки» [6, с. 8], – вказує М.Н. Становський. В даному разі, як уявляється, караність можна розглядати

у двох аспектах. По-перше, як формулювання не тільки кримінально-правової заборони, але й санкцій за її порушення, тим самим встановлення загрози застосування покарання за вчинений злочин. По-друге, як безпосереднє застосування покарання до злочинця. Не заперечуючи того, що караність (як потенційна загроза) та покарання справляють кримінально-правовий вплив на злочинність, варто наголосити, що вони є не єдиними засобами кримінально-правового впливу на злочинність. Для прикладу, застосування примусових заходів виховного характеру аж ніяк не можна визнати покаранням, але їх вплив на поведінку неповнолітніх є беззаперечним.

Відповідно до ч. 1 ст. 50 КК України, покарання є заходом примусу, що застосовується від імені держави за вироком суду до особи, визнаної винною у вчиненні злочину, і полягає в передбаченому законом обмеженні прав і свобод засудженого. Такий підхід українського законодавця у визначенні сутності покарання відповідає й пануючим доктринальним трактуванням. Як зазначав М.Д. Шаргородський, «покарання є позбавленням злочинця деяких благ, що йому належать, та виражає негативну оцінку злочинця та його діяльності державою» [7, с. 12-13].

Досить дискусійним є питання визначення місця кари у змісті покарання. В науці кримінального права кара розглядається як сутність, невід’ємна властивість покарання [8, с. 57–60; 9, с. 100], елемент змісту покарання [10, с. 155], мета покарання [11, с. 117; 12, с. 138-147]. І хоч ні одна із точок зору не є загальноприйнятною, незмінним залишається взаємозв’язок покарання та кари.

На відміну від цього В.К. Дуюнов трактує кару досить широко: «Кара – это прежде всего нравственная, социально-политическая и условная юридическая оценка преступления и личности преступника. При освобождении виновного от уголовной ответственности такой оценкой государство и ограничивается; при привлечении же к уголовной ответственности указанная оценка дополняется реальной юридической оценкой» [1, с. 26-27]. Таким чином, на думку В.К. Дуюнова, поняття «кримінально-правовий вплив» є зовнішнім вираженням кари. З цим твердженням важко погодитися, адже в такому разі ми беремо до уваги лише «зовнішню», здебільшого негативну оцінку злочину, проте застосування певного кримінально-правового заходу повинно сприйматися і, головне, усвідомлюватися самим злочинцем, інакше воно не буде мати сенсу.

Як справедливо зазначав І.М. Гальперін, «любое принуждение, применяемое к человеку, ограничение его желаний, свободы поступков и т. д. может восприниматься или не восприниматься в качестве наказания... Ограничение, например возможности, жить в данном городе или заниматься избранной любимой профессией – достаточно ощутимое наказание для одного и малозначительное, подчас безразличное, событие для другого. Определение силы воздействия той или иной меры в качестве наказания связано не только с объективной, так сказать, усредненной оценкой общественным мнением тяжести этой меры, но и в значительной степени с субъективным восприятием ее, глубиной и интенсивностью переживания» [13, с. 43].

При звільненні особи від кримінальної відповідальності, наприклад у зв'язку з дійовим каяттям, має місце юридична оцінка кримінального конфлікту та дій винного після нього, відсутня як така яскраво виражена негативна оцінка особи злочинця, і відповідно немає зовнішнього вираження кари та внутрішнього відчуття карального впливу самим злочинцем.

Таким чином, підводячи підсумок викладеному у статті, слід зазначити, що кримінально-правовий вплив не можна ототожнювати із карою та покаранням. Покарання є одним із заходів кримінально-правового впливу, але не єдиним.

Література

1. Дуюнов В.К. Уголовно-правовое воздействие: теория и практика / В.К. Дуюнов. – М., 2003. – 546 с.
2. Фирсова А.П. Понятие уголовно-правового воздействия // Уголовное право: стратегия развития в XXI веке: материалы Пятой Междунар. науч.-практ. конф., 24–25 января 2008 г. – М.: Проспект, 2008. – 528 с.
3. Багрий-Шахматов Л.В. Уголовная ответственность и наказание. – Минск, 1976. – 120 с.
4. Уголовное наказание (монографическое исследование) / Лановенко И.П., Титаренко Ю.Л., Филоов В.П., Костенко А.Н. [и др.] / отв. ред. В.В. Скибитский. – Киев-Донецк: Донеччина, 1997. – 320 с.
5. Лейст О.Э. Санкции в советском праве. – М.: Госюриздат. 1962. – С. 217-218.
6. Становский М.Н. Назначение наказания. – СПб. : Юрид. центр Пресс», 1999. – 480 с.
7. Шаргородский М.Д. Наказание, его цели и эффективность. – Л., 1973. – 160 с.
8. Стручков Н.А. Уголовная ответственность и ее реализация в борьбе с преступностью. – Саратов, 1978. – С. 57-60.
9. Полубинская С.В. К вопросу о целях наказания // Проблемы совершенствования уголовного закона. – М.: 1984. – С. 100.
10. Ной И.С. Вопросы теории наказания в советском уголовном праве. – Саратов: Изд-во Саратов. гос. ун-та, 1962. – 155 с.
11. Беляев Н.А. Уголовно-правовая политика и пути ее реализации. – Л.: Изд-во ЛГУ. 1986. – 176 с.
12. Карпец И.И. Наказание. Социальные, правовые и криминологические проблемы. – М.: Юрид. лит. 1973. – 288 с.
13. Гальперин И.М. Наказание: социальные функции, практика применения. – М.: Юрид. лит., 1983. – 208 с.

Анотація

Березовський А.А. Кримінально-правовий вплив на злочинність та покарання: проблеми визначення і співвідношення. – Стаття.

У статті порушено проблему співвідношення таких кримінально-правових категорій, як кримінально-правовий вплив та покарання. Зроблено висновок про те, що покарання є одним із заходів кримінально-правового впливу.

Ключові слова: злочинність, кримінально-правова політика, кримінально-правовий вплив, покарання.

Summary

Berezovskyi A.A. Criminal and legal influence on criminality and punishment: problems of determination and correlation. – Article.

In this article the author analyzed the problem of such criminal-legal categories as criminal-legal influence and punishments. The conclusion is that punishment is one of measures of criminal-legal influence.

Key words: crime, criminal policy, criminal and legal effect, punishment.